

Boda Tímea – Hima Gabriella – Huff Endre

A szociális munkás küldetése Jász-Nagykun-Szolnok megyében

*Boda, Tímea – Hima, Gabriella – Huff, Endre:
The Mission of the Social Worker in Jász-Nagykun-Szolnok County*

The aim of our article is to prepare the introduction of training social workers at the College of Szolnok. Jász-Nagykun-Szolnok county is a region in Hungary in which the composition of the population and their social status calls for an increase of the number of social workers. For this reason in the programme of the research group of the Department for Social Sciences and Communication helping underprivileged people is a priority.

Keywords: social work, proactivity, prejudice, helping of underprivileged people

ÖSSZEFOGLALÓ

Publikációnk célja a szociális munkás szakképzés bevezetésének előkészítése a Szolnoki Főiskolán. Jász-Nagykun-Szolnok megye olyan régiót képvisel az országon belül, amelyben a lakosság összetétele, társadalmi helyzete nemcsak indokolná a szociális munkások számának növelését, hanem kifejezetten szükségessé tenné. Ezért a Társadalomtudományok és Kommunikáció Tanszék kutatócsoportjának programjában a hátrányos helyzetűek segítségét prioritásként szerepel.

Kulcsszavak: szociális munka, proaktivitás, előítéletek, hátrányos helyzetűek segítése

MINDENNAPI TÁRSADALOMTUDOMÁNY

A Szolnoki Főiskola idei tudomány napi konferenciájának központi témája a tudomány és a mindennapok kapcsolata. Ez a kapcsolat első megközelítésre nem egyértelmű. Van-e egyáltalán kapcsolat? Mire jó a mindennapok emberének az elvont tudomány? Mire jó, hogy kísérletekre, felfedezésekre, kutatásokra költik az adóforintjainkat? Ha visszamegyünk az időben: mire volt jó, hogy Giordano Bruno tűzhalált halt a heliocentrikus világvég eszméjéért?

Hogy Galvani békacombot ingerelt villamos-sággal? Hogy Volta gróf feltalálta az elektrolízist a 18. században? Mire volt jó Hoffmann körkémencéje, Mengyelejev periódusos táblázata, mire voltak jók Pavlov kísérletei? Mi hasznot hozott a neutronnak nevezett atomi részecske? Ez csak néhány példa a tudománytörténet nagy felfedezéseiből. Ezekből, a napi élettől látszólag igen messze eső, öncélúnak tűnő kísérletekből származik mindennapi életünk komfortja. A kísérletekből és alapkutatásokból lett az ipari forradalom. A technika és technológiák fejlődéséből számtalan előny szívárog le később a mindennapokba. A látszólag „öncélú” úrkutatások melléktermékeiként használjuk pl. a teflonedényeket, a tépőzárat vagy a helymeghatározó GPS-t, a hadikutatásoknak, a katonai információtechnológia fejlesztésének az internetet.

Felfedezéseket azonban nemcsak a természettudományok területén lehet tenni. A mi társadalomtudományi kutatásaink nem ennyire látványosak, mint az említett példák, de hatásuk az egész társadalom fenntartása, fejlesztése szempontjából nem kevésbé fontos. Míg a természettudományi felfedezések fizikai jólétünkhöz járulnak hozzá, a társadalomtudományiak mentális komfortérzetünkhöz. Egy társadalom jóléte számára nem közömbös, mennyire tud-

ja a már elért jólétet fenntartani vagy növelni anélkül, hogy ez a társadalom hátrányban élő csoportjainak rovására menne. Hogyan lehet egy véges fizikai világban úgy gyarapítani saját javainkat, hogy másoké eközben ne csökkenjen, sőt, lehetőleg még növekedjen is?

Tanszékünk munkatársai a társadalomtudományi kutatásoknak ezzel a gyakorlati oldalával szembesültek három héttel korábban, amikor szakmai konzultáción vettek részt a bécsi szakfőiskola (Fachhochschule Wien) Szociális Munkás Tanszékén. Tanulmányutunk célja a szociális munkás szakképzés bevezetésének előkészítése a Szolnoki Főiskolán. Jász-Nagykun-Szolnok megye olyan régiót képvisel az országon belül, amelyben a lakosság összetétele, társadalmi helyzete nemcsak indokolná a szociális munkások számának növelését, hanem kifejezetten szükségessé tenné. Ezért kutatócsoportunk, amelynek programjában a hátrányos helyzetűek felzárkóztatása prioritásként szerepel, minden elérhető tudományos módszert, szakmailag hasznos tapasztalatot, ismeretet, segítséget felkutat és elsajátít, hogy küldetésének eleget tehesen.

Bécsi tanulmányutunk tapasztalatai illeszkednek az idei év főiskolai tudománynapi konferenciájának tematikájába is, hiszen a szociális munka kifejezetten olyan tudomány, amely nemcsak leszivárog a hétköznapiokba, hanem amelyet egyenesen a mindennapok gyakorlata hívott életre.

A szociális munka a jóléti államokban szorosan összefügg a szociális biztonsággal. Olyan társadalmi küldetés, amelynek célja kifejezetten a hátrányos helyzetűek, vagy egyenesen a kirekesztéssel fenyegetettek felzárkóztatása, beintegrálása a társadalomba. Mit jelent valójában a felzárkózás, a társadalomba való betagozódás? Mindenekelőtt a társadalmi javakból (úgymint lakás, élelmiszer, ruházkodás, munka, pénz, ezen felül a tanulás, a képzés és a tudomány) való részesedést. Ezen túl a kapcsolatteremtés képességét, a megteremtett kapcsolatok fenntartani, adott esetben pedig akár azok feloldani tudását. A szociális munka társadalmi küldetéséből fakadóan a közjólétet tűzi ki célul, ezért annak forrása is a közösen megtermelt

javak kell, hogy legyenek. A szociális munka a jóléti államokban par excellence közügy, tehát közpénzekből finanszírozott.

A (poszt)modern ipari társadalmakra a gyors társadalmi változás, átstrukturálódás jellemző, ami a lakosság sok rétegét nemcsak érinti, hanem új feladatok, igények, sőt, olyan kihívások elé állítja, amelynek nem mindenki tud minden további nélkül azonnal megfelelni. A szociális munka interdiszciplináris tudományos ismeretekre alapozva, professzionális módszerekkel igyekszik konkrét társadalmi problémákat azok keletkezési helyén – a mindenkori intézményi megbízás figyelembevételével – felismerni és helyben orvosolni. A szociális munkát szakszerű intervenciónak is nevezhetjük, amelynek az a célja, hogy a megváltozott feltételekhez való alkalmazkodást, azaz az egyének, csoportok, szervezetek hozzáállásának, viselkedésének a helyzethez igazodó megváltoztatását a közjólét érdekében társadalmi szinten elősegítse. Erre akkor és abban az esetben van szükség, ha az érintett egyének saját, vagy csoportos, vagy szervezeti képességei a problémamegoldásra nem elegendőek. A társadalomtudomány – a természettudományoktól eltérően, de azzal mégis párhuzamba állíthatóan – nem a testi-fizikai komfortot, hanem a mentális és pszichés komfortot szolgálja. Ez az elméleti tudás is “lecsorog” tehát a mindennapokba, növelve a társadalom jólétét, komfortérzetét.

A magas szintű szociális munka, a minden rászorult számára hozzáférhetővé váló szolgáltatás a jóléti államokban kézzel foghatóbb realitás, mint nálunk. A helyzet paradox. Épp azok a társadalmak kínálnak alacsonyabb szintű és nehezebben elérhető szolgáltatást, ahol nagyobb a rászoruló, a leszakadóban levő vagy már leszakadtak száma. Épp ezért fontos általában a magyar társadalom, de azon belül is a hátrányosabb helyzetű vidék, elsősorban az alföldi régiók erősítése a szolgáltatás kiépítésével, a szolgáltatók kiképzésével. Nyugati szomszédjaink a magas színvonalú szociális munkás szolgáltatásuknak köszönhetően képesek nagyszámú, migrációs háttérrel rendelkező lakosságot a beilleszkedésben hatékonyan segíteni.

A szociális munka par excellence gyakorlati és dinamikus, nemcsak alkalmazott, hanem „alkalmazkodó” tudomány. A társadalom állandó változásával a küldetés és a feladat is állandóan változik. A súlypontok áthelyeződnek benne, bővülnek, esetleg a régiiek megszűnnek és helyettük új tevékenységi körök keletkeznek. Az elméleti ismeretek mechanikus elsajátítása nem elegendő, legalább ennyire szükséges a konkrét szituációban történő alkalmazni tudás, amely gyors és önálló döntéseket, lélekjelenléte és kreativitást igényel.

Tanulmányutunk egyik nagy tanulsága, hogy a szociális munkásképzést a gyakorlat felől kell megközelíteni, és az elmélettel csak a képzés végén, mintegy már a gyakorlati ismeretek szintéziseként szabad megterhelni a hallgatót. A szociális munkás képzés során a hallgatók sok elvont – jogi, filozófiai, pszichológiai, pedagógiai, sőt, vezetélméleti – ismeretet sajátítanak el, amelyek megmagyarázzák a humán viselkedést, az emberi kapcsolatokat és a társadalmi következményeket. De ezek az elméletek csak a gyakorlattal való szoros kapcsolatban, a mindennapi helyzetekre alkalmazva érthetők meg, sajátíthatók el és hasznosíthatók. Mi több, a szociális munka során az elméletek állandóan vizsgálódnak a gyakorlatban, megkérdőjeleződhetnek, felülvizsgálatukra, korrekciójukra is sor kerülhet. Ugyanakkor az elméletek megközelíthetővé tesznek olyan elzárt területeket, mint szülők és gyermek, idősek és fiatalok, beilleszkedők és deviánsak viszonya, elszigetelt társadalmi mikrostruktúrák belső szerkezete.

A szociális munka elmélete retrospektív segít megérteni a szociális munka gyakorlatát. Nem absztrakt, hanem eleven, mert segít megítélni döntéseink helyességét, de azt is, miért váltott ki egy bizonyos tevékenység egy bizonyos viselkedést. Egy szociális munkásnak a szolgálatot igénybe vevők érzelmi motívumait is figyelembe kell vennie, értenie a látszólag irracionális viselkedés logikáját.

Ha egy elmélet alkalmazható is egy szolgáltatás-felhasználóra, az még nem jelenti annak a felhasználói személyiségnek a teljes körű megértését is. Még ha egy elmélet működni látszik, továbbra is nyitottaknak kell lennünk más elméletekre, folytatnunk kell a megfigyelés és reflektálás folyamatát.

A szociális munka olyan tevékenység-folyamat, melynek során a tanult elveket adaptáljuk a szituációra vagy a változó körülmények ill. új információk fényében elvetjük. Minden ügyfél, minden szituáció különböző, ami különböző megközelítést igényel. Egyetlen tudományban sem létezik univerzális, mindent megmagyarázó elmélet. Legkevésbé a szociális munka tudományában. Az elmélyült tudás csak annak lesz segítségére aki az ügyfél iránti empátiával, problémája iránti érzékenységgel rendelkezik, és függetleníteni tudja magát az előítéletektől, felületes benyomásoktól. Ehhez pedig elmélyült tapasztalat is szükséges.

Aki a bízott közösségen, csoporton, egyénen dolgozik, saját magát is fejleszti. A szociális munka ilyen értelemben személyiségépítés is. A mindennapi gyakorlat, az érintett csoportokkal, közösségekkel, egyénnel végzett közös munka megkérdőjelezi az előítéletekké merevült, kikezdhettelennek látszó „igazságainkat” vagy igaznak hitt feltevéseinket, felülvizsgálat tárgyává teszi addig megszokott gondolkodási mechanizmusainkat. A gyakorlat által folyamatosan kontrollált elméleti tudás nyitott és rugalmas, toleráns és empatikus személyiséggé fejleszt bennünket. A szociális munka valójában nemcsak hivatás, hanem a megtestesült élethosszig tartó tanulás.

A Bécsi Fachhochschule évtizedek óta képez ki szociális munkásokat. 2013. november 4-én és 5-én szakmai konzultáción és gyakorlaton fogadott bennünket a Szociális Munkás Tanszék vezetője, Barbara Bittner professzor asszony, és munkatársa, Isabell Miloradovics tanársegéd. Az eszmecsere során megismerkedhettünk az

ott folyó képzés szerkezetével, a felvételi rendszerrel, a hallgatók társadalmi hátterével, motivációival, a társadalom elvárásaival a szakmával szemben, a piaci igényekkel, a szakma presztízsével. Kérdéseinket is feltehetjük, amelyekre részletes és alapos válaszokat kaptunk. A tanácsok segítséget ígért és folyamatosan nyújt képzési tervünk elkészítéséhez, és konkrét szakmai segítséget ígért a képzéshez is, egészen leendő hallgatóink részképzésének átvállalásáig saját campusukon. Delegációnk tagja volt dr. Molnár Edina, a Társadalomtudományok és Kommunikáció tanszék vezetője, Huff Endre docens, Boda Tímea adjunktus, Varga Mariann, a Tanácsok ügyintézője. A moderációt és tolmácsolást Hima Gabriella professzor, a Társadalomtudományok és Kommunikáció Tanszék oktatója ill. a Szolnoki Főiskola Tudományos Tanácsának elnöke végezte.

REAKTÍVBÓL PROAKTÍV

– A SZOCIÁLIS MUNKÁS FEJLESZTŐ MUNKÁJA

„Ha van valami, ami okot adhat számomra az optimizmusra, akkor az nem más, mint az embereknek az a kétségbevonhatatlan képessége, hogy tudatos munkával javíthat az életén”
Henry David Thoreau

A társadalom és a gazdaság, de szűkebb értelemben véve a mikrokörnyezetünk érdeke, hogy a hátrányos helyzetű emberek, közösségek megtalálják életterüket, céljukat és hivatásukat, vagyis érezzék - értékes, alkotó tagjai társadalmunknak. Tudjuk, hogy kortól és társadalmi csoporttól függetlenül a személyi, szakmai kudarc sorozatok, az elértéktelenedés érzése hosszú távon mentális leépüléshez vezet. A hátrányos helyzetben élő emberekre ez még inkább igaz. Önismeretük gyenge, én-képük negatív. A megszokott, bár sikertelen viselkedésmintájukból nehezen lépnek ki, változtatni egyedül képtelenek. Erősségeiket nem tudatosítják, ezért a

kudarckra koncentrálnak, gyakran kudarckerülő vagy éppen kudarckereső magatartással élik életüket. Bizalmatlanok a közösségük, a társadalom iránt. Reaktívak, elszenvedői és nem cselekvői saját életüknek. A szociális munkás az a szakember, de még inkább társ, aki segíthet definiálni problémáikat, megmutatni lehetőségeiket, és erősíteni én-képüket. Ez egy bizalmi kapcsolat. A hátrányos helyzetű emberek életkedvét, motiváltságát erősíti az az érzés, hogy van egy társ, (a szociális munkás), aki „fogja a kezüket”, akinek fontos az ő boldogulása vagy boldogtalansága. Őszinteséggel és empátiával kinyitja azokat a kapukat, amelyek a változást indikálhatják.

A kirekesztettség izolálja a hátrányos helyzetű embereket. A közösségekből kiszorulnak, kapcsolati körük leépül. Utasi szerint a bizalmas kapcsolatok hiányából adódó izoláció visszahat az életminőségre, s gyakran vált ki boldogtalanságérzést. (Utasi 2002)

A mai magyar társadalom nehezen tolerálja a rászorultságot, vagy akár a fogyatékoságot, a másságot szemben például az amerikai társadalommal. Ez megnyilvánul a szociális területen dolgozó szakemberek munkájában is. Dr. Barbara Bittner professzor a bécsi FH Campus Szociális Munka Intézet vezetője úgy fogalmazott, hogy a társadalom számára maga a szociális munkás is hátrányos helyzetűvé válik, főként a gazdasági területen dolgozók szemében.

Az izoláltság nem csupán a kapcsolatokra érvényes, hanem a mai információs társadalomban nélkülözhetetlen információk, egyben lehetőségek, akár pályázat vagy más támogatási formák elérésének gyors megismerését, az aktuálisan megjelenő ingerekre adott adekvát válaszreakciók hiányát is jelenti egyben.

A szociális munkás lehet az a katalizátor, aki képes lehet az izoláció láthatatlan körén lyukat törni. Munkájával elősegítheti azt a folyamatot, amelyben a rászorult újból képessé válik nyitni a közösségek, régebbi kötődések felé, ezáltal felis-

meri az adott társadalmi csoportban a helyét, és szerepét. Azokat az értékeket, amelyek őt és a csoport tagjait összekötik, azokat a célokat, amelyekért a tagok közösen hoznak erőfeszítéseket. Ez az önfejlesztést egyik fontos lépcsőfoka. Hol a helyem a csoportban? Hová tartozom? Mi az én utam? A szociális munka egyik fontos célja, hogy a támogatásra szoruló emberek, a társadalom aktív tagjaivá váljanak, olyan proaktív személyekké, akik képesek tudatosan irányítani életüket, reálisan döntéseket hozni, és akik felelősséget éreznek saját életükért.

Covey (2004) szerint „...a proaktív ember saját reakcióit, magatartását nem fogja a körülményekre, a környezetre vagy saját kondicionálására. Viselkedésük saját tudatos választásukból fakad, ami értékeken alapszik, nem pedig kondicionálásuk eredménye, ami érzéseken alapszik...”

A proaktivitás nem más, mint a választás szabadsága, azaz olyan válasz a beérkező ingerekre, amelyet a proaktív modell szerint az alábbi négy elem határoz meg: A szabad akarat, Én-tudat, Képzelet, Lelkiismeret. Covey (2004)

A szociális munkás egyik feladata segíteni tudatosítani azokat az értékeket, elveket, amelyek meghatározzák a rászorult cselekedeteinek középpontját. Tudatosítani kell azokat az erősségeket, személyi és szakmai kulcskompetenciákat is, amelyekre támaszkodhat sikeres életvitelle és eredményessége érdekében. Garfield amerikai pszichológus sokáig kereste a választ az alábbi kérdésre: Mi azonos a kiválóan teljesítő emberekben? Kutatása egyértelműen bebizonyította, hogy a már Covey által is említett Képzelet faktor, azaz a vizualizáció. „Ha el tudod képzelni, meg is tudod valósítani.” Walt Disney

A vizualizációval gyakran felvetődnek az alábbi kérdések: Miért érdemes? Miért változassak? Hogyan tegyem ezt? Mit kell tennem, hogyan érhetem el a fejlődést? A szociális munkás feladata többek között a hátrányos helyzetű

ember kompetenciafejlesztése, amely megvalósul az erőforrások tudatos hasznosításában, felismerésében és fejlesztésében. A kompetencia alapú emberi erőforrás alkalmazásoknak jelentős szerepük van a változások, a kultúraváltás elindításában, kommunikálásban, kezelésben, az egyéni rejtett tartalékok felfedezésében és aktivizálásában, a kiváló teljesítményhez, illetve az önmegvalósításhoz szükséges készségek tudatosításában és fejlesztésében.

Rushton és Soprentino (1981) szerint, a szocializációs folyamatokban létezik az altruizmus olyan formája, amely az emberi közösségeken belüli tapasztalatszerzés, tanulás, átadás folyamatához kötődik. (Utasi 2002)

A szociális munkás, szakmai felkészültségén túl feltételezhetjük, hogy hivatását azért is választotta, mert nagyfokú altruizmussal, segítőkészséggel, türelemmel és toleranciával rendelkezik. Jó tanító, aki mentoráltját a neki legmegfelelőbbben segíti. A segítség-fejlesztést több területen párhuzamosan szükséges elkezdeni. A fejlődés fontos eredményei, a sikeres teljesítmény, az elégedettség, az életminőség javulása. Egyéni teljesítményünk meghatározza egyéni hatékonyságunkat is magunk és a társadalom számára egyaránt.

Poór (1996) megfogalmazásában a teljesítményt az alábbi Öt kompetenciatípus meghatározza meg.

- Ismeretek, tudás
- Készségek, jártasságok
- Szociális szerepek, értékek
- Én-kép
- Motivációk

Sok személyes tulajdonság van, amelyek befolyásolják, mit teszünk. Ezen különböző jellemzők a tudatosság különböző szintjein vannak. Lényeges különbség van a kompetenciák között taníthatóságuk, fejleszhetőségük mértékében is. Az ismeretek és a magatartási jellemzők taníthatók a legkönnyebben, az attitűdök, értékek módosítása nehezebb, s nem lehetetlen

a motivációk és vonások megváltoztatása, de az eljárás hosszú, nehéz és költséges. Tehát a humán erőforrás alakítás során leginkább a nehezen fejleszthető kompetenciákra kell koncentrálni. (Poór J. et.al 1996)

A fejlődés egy olyan út, amelyben szükségese azok az ismétlődő elemek, amelyek tudatosítják a fejlődés irányát. Ezek az ismétlődő fókuszpontok támogatják az esetleg negatív berögzült magatartásminták elhagyását is.

Golemann (in Golemann 2003) szerint az önfejlesztéshez, a tartós sikereket hozó változáshoz a következő ismétlődő lépésekre van szükség:

- Én-ideál meghatározása – Milyen szeretnék lenni?
- Reális én-kép – ki vagyok? Mik az erősségeim és a gyenge pontjaim?
- Tanulási munkaterv – Erőforrásaimra építve pótolni hiányosságaimat.
- Új magatartásminták, gondolkodásmódok és érzelmek kikísérletezése és begyakorlása
- A változáshoz szükséges stabil, megbízható kapcsolatok kialakítása

Miller (Golemann 2003) ezzel szemben, azt mondja, hogy a tanulási folyamat az alábbi 4 lépcsőben fogalmazható meg:

- Tudattalan hozzá nem értés (unconscious incompetence) fázisa: Nemcsak, hogy nem tudjuk, hogyan kell valamit csinálni, de még azt sem tudjuk, hogy mindezt nem tudjuk.
- Tudatos hozzá nem értés (conscious incompetence) fázisa: Felfedezzük korlátjainkat, rájövünk, mi mindenre van szükségünk.
- Tudatos hozzáértés (conscious competence) fázisa: Ebben a fázisban tanuljuk a legtöbbet, lassan elsajátítva a szükséges tudást.
- Tudattalan hozzáértés (unconscious competence) fázisa: Tudatosan meghatározzuk a kívánt eredményt, és a végrehajtást rutinszerűen előhívható magatartásra bízunk, felszabadítva tudatos figyelmünk csatornáit más dolgokra

A szociális munkás fejlesztő munkájának hozadéka a racionális észlelés, célalkotás és reális tervezés, majd megvalósítás négyesének eredménye. Ez azonban, ahogy Poór is utal rá nehéz és hosszú távú befektetés eredménye, mind a szociális munkás, mind pedig a támogatott részéről. A fejlődést nehezíti, hogy az eredmények nem azonnal jelentkeznek. Ezt a folyamatot meghatározza a motiváció, elsősorban a rászoruló és másodsorban a szociális munkás részéről.

Joseph S. Renzulli 1978-ban tanulmányában a fenti kritériumok mellett a feladat iránti elkötelezettséget adta meg, mint jelentős tényezőt. Franz J. Mönks (1992) ezt az „általános alkotóerőt” magába foglaló motiváció fogalmával helyettesítette, amely az akaraterőt, a szorgalmat, a kitalást, a munkában való elmélyülést is tartalmazza. Mindezek feltétele a vele járó önbizalom és az állhatatosság, azaz megszállottság. Ezen alapokra építve vezették be az IQ mellett az EQ, vagyis az emocionális Quotiens-hányados fogalmát (Goleman, 1995), mint a társadalmi teljesítmények, de különösen a kiemelkedő eredmények egyik meghatározó faktorát.

Az egyénekre ható motivációs tényezők közül fontos helyen szerepel a környezet, illetve azok az értékrendszerek, kulturális hatások, amelyek jelentős mozgatóerőként hatnak. Liton szerint a valóságos kultúra rugalmas, bár előír a személy viselkedése számára bizonyos határokat, a fejlődő személyiségnek pedig több-kevesebb útmutatást ad, mégis nagymérvű szabadságot enged. Az elvont kultúrakonstrukciók félvezethetők lehetnek, hiszen egyetlen egyén sem pusztán tükörképe a jellegzetes, vagy átlagos kulturális mintának. A kultúra tehát azok a sajátosságok, amelyek bensővé váltak (interiorizálódtak), életünk motiváló tényezővé léptek elő. Ha környezetünk, nem állandó, integrált, a személy sem lehet benne stabil és integrált. (Gordon W Alport 1980)

Sokszor a hátrányban élők mikrokörnyezete, kulturális mintája a visszahúzó erő. A roma fiataloknál például jellemzően visszatartó erő a család. Sok példát láthatunk arra, hogy a roma fiatal továbbtanul felsőoktatási intézményben, mert a tanárai motiválják, biztatják, hogy ott a helye, de amint kikerül ebből a támogató középiskolai közösségből a hallgató a kisebb ellenállás felé mozdul, eleget tesz a családi akaratnak és visszamegy falujába szakma és célok nélkül. Fontos megemlíteni, hogy főként az ilyen nehéz helyzetekben, ahol a közösség a fejlődés ellen hat, hogyan tud dolgozni a szociális munkás. Felmerül az ő motiváltságának kérdése is. Sajnos, azonban ma Magyarországon a szociális munkának sem anyagilag sem szakmailag nincs nagy támogatása. Itt is igazak tehát Joseph S. Renzulli (1978) szavai, amely szerint az egyik legjelentősebb tényező a feladat iránti elkötelezettség. A Bécsi Fachhochschule éppen ezért nagy hangsúlyt fordít a szociális munkások kiválasztására a felvételi eljárás során. A jelentkezőknek egy többlépcsős felvételi rendszeren kell átesniük, amely áll írásbeli pszichológiai tesztből, több csoportos situációs gyakorlatból és egyéni szóbeli vizsgából. Cél, hogy az arra legalkalmasabbakat, legmotiváltabbakat vegyék fel.

Az emberi kapcsolatok sajátossága, a kölcsönösen egymásra irányuló, egymásra figyelő cselekvés. Ez a szociális munkás és a támogatott kapcsolatára is feltételezhetjük, hogy igaz. Így a megsegítettől is elvárható, hogy szükség esetén, saját erőforrásaival „viszonozza” a kapott támogatást. (Utasi hivatkozik: Blau, P., 1977, Sik E., 1988, Harcsa-Bocsi 2001)

A szociális munkás számára a viszonzás ebben az esetben nem más, mint maga a proaktivitás. A tenni akarás. Az én-erő felismerése, az hogy többé nem hagyom, hogy bábuként mozgassanak életem sakktablóján. Összegzésként megfogalmazhatjuk, hogy a szociális munka olyan komplex tevékenység, amely nélkülözhetetlen a hátrányos helyzetű emberek felzárkóztatásá-

ban. A szociális munkás példát mutat, tanít, fejleszt, bizalommal fordul a támogatásra szoruló emberek felé. Képes ösztönözni, elősegíteni a változást. Olyan, a munkája iránt elkötelezett proaktív ember, aki tudásával és tapasztalataival képes a rászoruló embereknek megmutatni a választás szabadságát.

SZOCIÁLIS MUNKA ELŐÍTÉLETEKKEL TELI TÁRSADALMI KÖZEGBEN

A szociális munka sajátossága, hogy egyaránt célcsoportjaként kénytelen kezelni a segítségre szoruló rászorultak mellett a többségi társadalmat is. Igyekszik megnyerni őket támogatóként, és hatékony társadalmi célú kommunikáció segítségével elérni az esetleg bennük lévő előítéleteik oldódását.

Vegyük példának a hajléktalanokkal szemben tapasztalható előítéletet, és a társadalmi kommunikáció nehézségét.

Egy megtörtént eset. Virágáros pavilonba egy, a hajléktalanok által terjesztett újságot árusító férfi érkezett. Egy ismerőse számára vett virágot. Vásárlása után az elárúsító hölgy az üzletben maradt vevők jelenlétében látványosan szellőztetni kezdett, mondván: „a kedves vásárló után szükséges.” Megtanulta ui., hogy a hajléktalanoknak „kellemetlen szaguk van” és feltételezte, hogy az üzlethelységben mindenki hasonlóképpen vélekedik. A történet szépséghibája az volt, hogy újságarúsunkra nem voltak érvényesek ezek a sztereotípiák. Hajléktalan-újságját ui. szerződésben vállalt kötelezettsége szerint tiszta, és rendezett ruházatban köteles terjeszteni.

A szociális munkával járó társadalmi kommunikáció célcsoportja természetesen a hajléktalanok, de példánk alapján belátható, hogy jelentősebb mértékben az az előítéletekkel rendelkező többségi társadalom.

A továbbiakban vizsgáljuk meg az előítéletes társadalom természetét, az előítélet logikai tartalmát.

Az előítélet-teljes magatartás mögött egy sajátosan fordított logika, a racionalizáció van. Ez a fogalom jelentésével ellentétbe nem ésszerű döntést, hanem magyarázatkeresést jelent. Addig, míg a logika tudománya a premisszákból von le konklúziót, az előítéletes vélekedés fordítva jár el: részigazságokat általánosít. Úgy is mondhatjuk: előítélet teli konklúzióhoz keres premisszákat. Virágárus hölgyünk nem érezhetett semmiféle kellemetlen szagot, de megtanulta, hogy a hajléktalan embereknek kellemetlen szaguk van. Konkrét hajléktalannal találkozáskor elvárta tőle, hogy igazolja az előítéleteit. Konkrét esetünktől kissé elvonatkoztatva, ez a racionalizáló magatartás mutatkozik meg minden, előítéletek által sújtott segítségére szoruló társadalmi csoporttal szemben.

A racionalizáció logikai tartalma viszonylag könnyen formalizálható. Már Arisztotelész bemutatja, hogy kijelentéseinknek hatóköre van. Lehet univerzális:

„Minden hajléktalan A”

Ugyanez szimbolikus formában a következőképp néz ki:

$$„\forall x A/x”$$

(Nincsen egyetlen hajléktalan sem, akire az „A” kijelentés ne lenne igaz.)

Lehet az állításunknak hatóköre egzisztenciális, tehát részleges:

„Némely hajléktalanra igaz, hogy A”

Melyet szimbolikus formában a következőképp fejezzük ki:

$$„\exists x A/x”$$

(Az adott állítás csak némely hajléktalanra igaz, de legalábbis nem mindenkire.)

Arisztotelész joggal érvelt már két és félezer

éve amellett, hogy ha valami állítás részlegesen igaz, pl. az utcán élő hajléktalanok között vannak olyan polgártársaink, akikre érvényes, hogy életkörülményeik ismeretében kellemetlen szagúak. Ebből az egzisztenciális állításból viszont univerzális következtetést levonni nem lehet. (Arisztotelész. 1979. 131. old.)

Aki logikusan gondolkodik, és kontroll alatt tartja nézeteit, egzisztenciális tapasztalatai alapján csak egzisztenciális kijelentést tesz:

„Némely hajléktalanra igaz, hogy A” de belőle logikusan nem következik, hogy „Minden hajléktalanra igaz lenne A”

$$\exists x A/x \Rightarrow \sim(\forall x A/x)$$

Egyetemes jellegű megállapítást csak megalapozott tudás birtokában tesz, ezért inkább kerüli azt, mert joggal tart a tévedés kockázatától, súlyosabb esetben a stigmatizációtól. Attól a magatartástól, ami a példánkban szereplő virágbolt eladónőjére már jellemző.

A szociális munkás akkor jár el helyesen, ha már ismeri az előítéletek logikai természetét, kerüli a racionalizációt. Még a pozitív előítéletet is, hiszen arra is a „ $\forall x A/x$ ” formájú állítás a jellemző. Belátja, hogy egyedi, egzisztenciális tapasztalatból csak marginális következtetések vonhatók le, akár negatív, akár pozitív előjellel. Ami meg a negatív élményeket illeti: Való igaz: „vannak hajléktalanok, akikre igaz, hogy kellemetlen szaguk van.” Segítségére szoruló embertársainkról van szó, emiatt a feljük irányuló szociális munkát nem befolyásolhatja.

„Homo sum, humani nihil a me alienum puto.” (Terentius)

Felhasznált irodalom

- [1.] Arisztotelész (1979): Első analitika. In: Arisztotelész: Organon. Budapest, Akadémiai Kiadó
- [2.] Hegyesi Gábor – Kóvér Ágnes – Talyigás Katalin (szerk.) (2012): A szociális munka oktatása. Budapest, ELTE TÁTK
- [3.] Huff Endre Béla (1996-1997): Az előítéletek kettős természetéről. In: Horváth Csaba (szerk.): Konfliktus, konszenzus, kooperáció. Szeged, Janus Pannonius Tudományegyetem Továbbképző Központ
- [4.] Mayrhofer, Hemma (2006): Wissens- und Kompetenzprofile von SozialarbeiterInnen. FH Campus Wien Verlag
- [5.] Mayrhofer, Hemma – Raab-Steiner, Elisabeth (2007): Wissens- und Kompetenzprofile von SozialarbeiterInnen. Berufspraktische Anforderungen, strukturelle Spannungsfelder und künftige Herausforderungen. FH Campus Wien Verlag
- [6.] <http://www.theguardian.com/social-care-network/social-life-blog/2012/aug/03/using-theory-social-work-practice>
- [7.] http://www.irsocialresearch.at/files/Toolbox_fuer_den_Dritter_Sektor.pdf
- [8.] Balogh Tibor (1994): Személyiségfejlesztés-Személyiségkonceptiók Tanulmányok. Szeged, JGYTF Kiadó
- [9.] Bódi Ferenc-Bóhm Antal (2000): Sikeres helyi társadalmak Magyarországon. Budapest, Agroinform Kiadóház
- [10.] Daniel Goleman et al.(2003): A természetes vezető Az érzelmi intelligencia hatalma. Budapest, Vince Kiadó
- [11.] Faragó László (2005.): A jövőalkotás társadalomtechnikája. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó
- [12.] Kis Krisztián (Szerző) (2006): Partnerség és társadalmi tőke a vidékfejlesztésben 2-3 szám 28-31 oldal Parola Archívum
- [13.] Utasi Ágnes (2002): A bizalom hálója Mikrotársadalmi kapcsolatok, szolidaritás. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó
- [14.] Stephen R. Covey (2004): A kiemelkedően sikeres emberek 7 szokása, az önfejlesztés kézikönyve. Budapest, Bagolyvár Könyvkiadó
- [15.] Varga A. Tamás, Vercseg Ilona (1998): Közösségfejlesztés. Budapest, Magyar Művelődési Intézet
- [16.] Zacher László (2000-2003): Az egész életen át tartó tanulás kulcsfontjai az emberi erőforrás fejlesztésben kutatás
- [17.] Zsolnai Anikó (szerk.)(2003): Szociális kompetencia – társas viselkedés. Budapest, Gondolat Kiadó